

Een geslaagd broedgeval van de Slechtvalk (*Falco peregrinus*) in Leeuwarden

Jelmer Groen

In 2014 heeft de Slechtvalk voor het eerst met één paar gebroed in Leeuwarden. In dit artikel laat de auteur ons kennis maken met de Slechtvalk en presenteert hij de door hem en andere personen verzamelde gegevens die betrekking hebben op dit broedgeval: de voorgeschiedenis, de vestiging, het verloop van het broedproces en de prooisamenstelling.

Kennismaking met de Slechtvalk

De Slechtvalk is een echte kosmopoliet die alleen ontbreekt op de polen, in zeer droge gebieden en op grote eilanden als IJsland. In Europa zijn de Midden- en Zuidwest-Europese broedvogels standvogel. Dit geldt ook voor Nederlandse broedvogels. Slechtvalken uit noordelijker gebieden in Europa overwinteren vooral in West- en Zuidwest-Europa, waaronder Nederland. Het voedsel van de Slechtvalk bestaat bijna uitsluitend uit vogels. Wat betreft de habitat is de soort niet heel veeleisend. Het belangrijkste is een goed voedselaanbod en een veilige broedplaats. In Europa wordt vooral gebruik gemaakt van steile rotswanden. In laaglandgebieden in Midden- en Oost-Europa wordt er ook wel in bomen of zelfs op de grond gebroed. Daarnaast wordt er tegenwoordig gebruik gemaakt van door de mens gemaakte bouwwerken.

Eeuwenlang heeft de Slechtvalk blootgestaan aan nest-plunderaars, jagers of anderen die om welke reden dan ook nesten vernielden of vogels doodden. Een veel groter

probleem was het toenemend gebruik van persistente pesticiden. Deze pesticiden kwamen vanaf het begin van de jaren vijftig van de vorige eeuw vooral via de landbouw in het ecosysteem terecht. In de decennia die volgden stortten populaties, vooral in de sterk geïndustrialiseerde landen op het noordelijk halfrond, simpelweg in. Na het verbod op genoemde bestrijdingsmiddelen herstelde de populatie van de Slechtvalk zich. In Nederland was de soort in de twintigste eeuw tot de jaren negentig een zeer onregelmatige broedvogel met een dertiental broedpogingen of broedgevallen tussen 1926 en 1990. Vanaf 1990 is de Slechtvalk een jaarlijkse broedvogel en stijgt het aantal broedparen. Deze ontwikkeling hangt samen met ontwikkelingen in Duitsland. Eind jaren tachtig werden daar de eerste industriële bouwwerken ten noorden van het kerngebied in het middelgebergte van Baden-Württemberg als broedplek gebruikt. Vanuit dit gebied fungeerde de Rijn als verspreidingsader naar het noordwesten richting Nederland. Tegenwoordig telt ons land al meer dan 125 broedparen. Verreweg de

Figuur 1. Slechtvalk adulte man, Leeuwarden 24 maart 2014 (foto Jelmer Groen).

Figuur 2. De drie nestjongen van de Slechtvalk, Leeuwarden 19 mei 2014 (foto Vogelringgroep Bergumermeer).

meeste van deze paren broeden in Limburg, Noord-Brabant en Zuid-Holland. In 2012 werd er voor het eerst sinds 1926 (Schiermonnikoog) weer gebroed in Fryslân, om precies te zijn bij de elektriciteitscentrale bij de Burgumermar.

Bovenstaande gegevens zijn ontleend aan Bijlsma *et al.* (2001), Boele *et al.* (2014), van Geneijgen (2002) en Gènsbøl (2005).

De Slechtvalk in Leeuwarden

Al jaren komen er elke winter Slechtvalken naar Leeuwarden om te overwinteren. Ze worden vooral gezien bij de Bonifatiuskerk, maar ook in de omgeving van de Averotoren worden al jarenlang overwintelaars waargenomen. Ook tijdens het broedseizoen werden er in het verleden al geregeld Slechtvalken gezien, maar tot broeden kwam het nooit. In 2011 is er een nestkast ingebouwd in de Averotoren. Deze bevindt zich aan de oostzijde van het gebouw op 72 meter hoogte. Bij de

realisatie van deze nestkast zijn meerdere partijen betrokken geweest, namelijk de gemeente Leeuwarden (opdrachtgever), Werkgroep Slechtvalken, Achmea (eigenaar Avérotoren) en bouwbedrijf Frankena uit Wommels. Datzelfde jaar nog werden er al geregeld Slechtvalken bij de nestkast gezien. Over het algemeen betrof het juveniele vogels en soms een enkele adulte vogel, maar nooit een adult paartje. Een broedpoging zou nog enkele jaren op zich laten wachten.

De daadwerkelijke broedpoging

Eind februari 2014 werd vastgesteld dat er een adult slechtvalkpaartje rond hing in de omgeving van de nestkast. Al snel werd er een tweede vrouw gesignaleerd die enkele weken in de omgeving bleef hangen. Vanaf 6 maart werden de eerste baltsvluchten waargenomen, in eerste instantie was ook de tweede vrouw hierbij betrokken. Op 8 maart werd de eerste paring waargenomen. Het is onbekend welke van de twee vrouwelijke Slechtvalken er bij deze paring

Tabel 1. Verzamelde prooien van Slechtvalken in 2014 bij een nest in Leeuwarden.

Soort	26 mei 2014	16 juni 2014	totaal
Kanoetstrandloper (<i>Calidris canutus</i>)	2	4	6
Krombekstrandloper (<i>Calidris ferruginea</i>)	1		1
Tureluur (<i>Tringa totanus</i>)	1		1
post- en stadsduif (<i>Columba livia domestica</i>)	4	4	8
Houtduif (<i>Columba palumbus</i>)	1		1
Gierzwaluw (<i>Apus apus</i>)	6	2	8
Merel (<i>Turdus merula</i>)	1	1	2
Spreeuw (<i>Sturnus vulgaris</i>)	5	7	12
Huismus (<i>Passer domesticus</i>)		1	1
totaal	21	19	40

betrokken was. In de dagen die hierop volgden zijn er meerdere gevechten waargenomen tussen de twee vrouwelijke vogels. Uiteindelijk is de tweede vrouw verjaagd. Wanneer dit exact heeft plaatsgevonden is niet geheel duidelijk, maar dit moet ergens tussen 7 en 13 maart zijn gebeurd.

Paringen met de eerste vrouw werden vervolgens met regelmaat herhaald tot en met 26 maart. Hierna werden er geen paringen meer waargenomen. Op 26 maart werd tijdens een nestbezoek vastgesteld dat er nog geen eieren waren gelegd. Vanaf begin april werd er steeds minder activiteit in de omgeving van de broedkast waargenomen. De man (figuur 1) liet zich minder zien en de vrouw zat vaak voor de nestkast om er vervolgens weer in te verdwijnen. Dit wees erop dat ze was begonnen met broeden. Naarmate de dagen verstreken was de vrouw steeds minder buiten de kast te zien. Op 12 april werd vanuit de Achmeatoren met een fotocamera met telelens vastgesteld dat de vrouw zat te broeden op drie eieren. Op basis van voorgaande waarnemingen werd een berekening gemaakt en bepaald wanneer het eerste jong ongeveer zou moeten worden geboren. Op 6 mei werd vanuit de Achmeatoren met behulp van een telescoop vastgesteld dat er jongen geboren waren. Twee nestjongen waren zichtbaar. Onduidelijk was toen nog of het derde ei ook uitgekomen was. Op 19 mei werd tijdens een nestbezoek vastgesteld dat er drie jongen aanwezig waren (figuur 2). Alle eieren waren dus uitgekomen. De jongen werden gewogen en de vleugels, poten en pinstaart opgemeten. Zo kon aan de hand van een groeicurve de leeftijd bepaald worden en dus ook bepaald worden wat een goede datum was om de vogels te ringen. Aan de hand van

de groeicurve werd duidelijk dat de eerder gemaakte berekening heel aardig klopte. De leeftijd volgens de groeicurve viel precies midden in de marge die bij de berekening was aangehouden. Volgens de berekening zouden de pulli toen 10-20 dagen oud zijn. De leeftijd volgens de groeicurve was ongeveer 15 dagen.

Op 26 mei werden de vogels geringd. Eerst werden er weer meerdere maten genomen. De primaire reden van deze metingen is het bepalen van het geslacht van de jongen. Vrouwtjes krijgen namelijk een ring met een grotere diameter dan mannetjes. Op grond van de maten bleek het om twee mannen en een vrouw te gaan. Ze kregen een roestvrijstalen ring om de linkerpoot en een oranje aluminium kleurring om de rechterpoot. Vanaf 3 juni werden de pullen geregeld op het rooster voor de nestkast gezien. In eerste instantie vooral op zonnige ochtenden, als de zon op de nestkast scheen. Later, naarmate ze beter in de veren kwamen te zitten, meer verspreid over de dag. Je zou er bijna bijgelovig van worden, want op vrijdag 13 juni vloog de eerste jonge Slechtvalk uit en kwam in de Lange Marktstraat op straat terecht. Het bleek één van de twee mannetjes te zijn. In een natuurlijker omgeving zouden de ouderdieren wellicht naar beneden komen om het jong te voeren, maar daar was in dit geval vanwege de drukte in de stad geen sprake van. Het jong is via de dierenambulance in een vogelopvang terechtgekomen. Daar is de vogel gewogen en onderzocht op verwondingen. Hier bleek geen sprake van te zijn. Wel had de vogel hongermaliën op de handpennen en staartpennen (figuur 3). Dergelijke hongermaliën zijn zwakke plekken in de bevedering die ontstaan door voedselgebrek tijdens de groei van de veren. Na de vogel een aantal dagen te hebben laten aansterken,

Figuur 3. Jonge man Slechtvalk met hongermaliën, Leeuwarden 13 juni 2014 (foto Vogelringgroep Bergumermeer).

is deze op maandag 16 juni teruggeplaatst in de nestkast. Helaas kwam hij nog dezelfde dag weer op straat terecht en is hij opnieuw naar de vogelopvang gebracht. Daar is hij uiteindelijk op 24 juli ontsnapt uit de buitenkooi tijdens werkzaamheden. Op 15 juni vlogen de twee andere jongen uit. Eén van de twee jongen, het vrouwtje, kwam 's middags langs de Lange Marktstraat op een dakrand terecht, op amper acht meter hoogte. Terwijl de auto's langs haar reden en de voetgangers onder haar doorliepen, zat ze druk omhoog te roepen. Ondertussen zat ze regelmatig druk te fladderen met haar vleugels. De ouderdieren kwamen ook in dit geval niet naar beneden. 's Avonds zat het jong er nog. Ze had toen al minstens vijf uur lang naar boven zitten roepen. De ochtend erna zat ze gelukkig een stuk hoger. Ze was dus op eigen houtje naar boven gevlogen. Bovenstaande ontwikkelingen geven duidelijk aan hoe kwetsbaar jonge Slechtvalken zijn, zeker in stedelijk gebied, vlak na het uitvliegen.

Herkomst van de adulte vrouw

Op 13 mei werd door middel van een fotocamera met telelens vastgesteld dat de adulte vrouw geringd was. Dit werd doorgegeven aan Vogelringgroep Bergumermeer. Van daaruit werd besloten om een cameraval op het rooster voor de nestkast te installeren in de hoop de ring te kunnen aflezen en zo de herkomst van deze vogel te achterhalen. Dit lukte en de vogel bleek in 2012 als nestjong geringd te zijn in Münster, Nordrhein-Westfalen, Duitsland. Een afstand van hemelsbreed 185 kilometer. Op basis van het verenkleed was er al het vermoeden dat beide adulte vogels derdejaarsvogels waren. In het geval van de vrouw is dat nu dus 100% zeker.

Analyse prooi-resten

Tijdens nestbezoeken op 26 mei en 16 juni zijn er prooi-resten verzameld door Vogelringgroep Bergumermeer voor determinatie (tabel 1). Deze prooi-resten komen allemaal uit de nestkast en van het bordes onder de nestkast. Er kan dan ook met zekerheid gesteld worden dat alle prooi-resten in de lijst daadwerkelijk van de Slechtvalken zijn. Ook op andere plekken in de omgeving zijn prooi-resten gevonden, maar die zijn bewust niet in de lijst opgenomen. Deze zouden immers afkomstig kunnen zijn van andere dieren zoals straatkatten. Daarnaast zijn veel prooiën opgegeten op het dak van de Achmeatoren. Ook hier zijn geen prooi-resten verzameld. Het is belangrijk dit in de overweging mee te nemen bij het interpreteren van de gegevens. Ze geven niet het geheel aan geslagen prooiën weer. Toch is de prooijst zeker wel het vermelden waard. Er kunnen namelijk wel degelijk enkele voorzichtige conclusies worden getrokken. In dichtbevolkte gebieden kan het aandeel aan

(tamme) duiven oplopen tot wel 60% (Gènsebøl 2005). Het is dan ook vrij opmerkelijk dat er relatief veel kleine vogelsoorten zijn aangetroffen en dat het aandeel duiven relatief laag was met 22,5% (n = 9). Dit zou erop kunnen wijzen dat de Slechtvalken weinig in de stad hebben gejaagd. Ondersteuning hiervoor lijkt te komen uit het feit dat er resten van zeven typische wadvogels zijn aangetroffen: zes Kanoeten (*Calidris canutus*) en één Krombekstrandloper (*Calidris ferruginea*). Vooral de vier Kanoeten die tussen 26 mei en 16 juni geslagen moeten zijn, zijn interessant te noemen. Deze vogels zijn buiten de trektijd geslagen (bron: www.trektellen.nl). De kans dat dit in Leeuwarden of elders in het binnenland is gebeurd, is zeer klein. Het is dan ook aannemelijk dat er gejaagd is bij de Waddenzee.

Dankzegging

Voor dit artikel is, naast de gegevens van de auteur zelf, gebruik gemaakt van waarnemingen van verschillende personen. Het betreft Suzanne Berger, Appie Bles, Harry de Boer en Hubert Kivit. Ik ben hen mijn hartelijke dank verschuldigd. Speciale dank ben ik verschuldigd aan Vogelringgroep Bergumermeer voor het overleg en het delen van gegevens. Tot slot dank ik Jeroen Breidenbach voor hulp bij de interpretatie van de gegevens met betrekking tot de verzamelde prooiën. Zonder het koppelen van de gegevens, waarnemingen en kennis van deze verschillende partijen had dit artikel nooit geschreven kunnen worden.

Literatuur

- Bijlsma, R.G., F. Hustings & C.J. Camphuysen, 2001.** Algemene en schaarse broedvogels van Nederland (Avifauna van Nederland 2). GMB Uitgeverij/KNNV Uitgeverij. Haarlem/Utrecht.
- Boele A., J. van Bruggen, F. Hustings, K. Koffijberg, J.W. Vergeer & C.L. Plate, 2014.** Broedvogels in Nederland in 2012. Sovon-rapport 2014/13. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.
- Geneijgen, P. van, 2002.** Slechtvalk *Falco peregrinus*. Blz.170-171: SOVON Vogelonderzoek Nederland 2002, Atlas van de Nederlandse broedvogels 1998-2000. Nederlandse fauna 5. Nationaal Natuurhistorisch Museum Naturalis, KNNV Uitgeverij & European Invertebrate Survey-Nederland, Leiden.
- Gènsebøl, B., 2005.** Veldgids roofvogels. KNNV uitgeverij, Zeist.

Jelmer Groen
Bernhardus Bumastraat 37
8933 EJ Leeuwarden
jelmer_groen@hotmail.com